

Πραγματική έδρα και ελευθερία εγκατάστασης: η ευθύνη του εταίρου εταιρείας άλλου κράτους μέλους

Γεώργιος Στουραΐτης

Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω, ΜΔΕ Φορολογικού Δικαίου, Νομική Σχολή ΔΠΘ

ORCID: 0009-0008-9175-2158

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23350319>

Προγενέστερη έκδοσή του παρόντος άρθρου δημοσιεύθηκε στον ιστότοπο kstlaw.gr.

Περίληψη

Κατά την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, αλλοδαπή εταιρεία με πραγματική έδρα στην Ελλάδα που δεν τήρησε τις ελληνικές διατυπώσεις σύστασης και δημοσιότητας αντιμετωπίζεται ως ομόρρυθμη εταιρεία εν τοις πράγμασι, με απεριόριστη και εις ολόκληρον ευθύνη των εταίρων της. Το παρόν άρθρο εξετάζει αν η κύρωση αυτή εφαρμόζεται σε εταιρεία νομίμως συσταθείσα σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανάλυση αντιπαραβάλλει την ΑΠ 461/2025, για εταιρεία με καταστατική έδρα στη Γερμανία και διοίκηση στα Ιωάννινα, με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) για την ελευθερία εγκατάστασης και την αυτεπάγγελτη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Υποστηρίζεται ότι η ελευθερία εγκατάστασης προστατεύει την εταιρεία κράτους μέλους ανεξάρτητα από το αν ασκεί δραστηριότητα στο κράτος σύστασης. Η αυτόματη αντιμετώπιση ως ομόρρυθμης εταιρείας ισοδυναμεί με γενικό τεκμήριο κατάχρησης, το οποίο το Δικαστήριο κρίνει δυσανάλογο. Επιτρεπτός μένει ο έλεγχος κατάχρησης κατά περίπτωση. Στην ΑΠ 461/2025, τα περιστατικά που ενεργοποιούσαν την ελευθερία εγκατάστασης περιέχονταν στο ιστορικό της αγωγής, ώστε η αρχή *iura novit curia* αρκούσε για την εφαρμογή της. Για τον εταίρο και για τον δανειστή, η ευθύνη κρίνεται με βάση την απόδειξη κατάχρησης στη συγκεκριμένη υπόθεση.

Λέξεις-κλειδιά: ελευθερία εγκατάστασης, πραγματική έδρα, ομόρρυθμη εταιρεία εν τοις πράγμασι, ευθύνη εταίρου, αυτεπάγγελτη εφαρμογή ενωσιακού δικαίου, *freedom of establishment*

Freedom of Establishment and Greek Company Law: The Liability of Members of Companies Incorporated in Other Member States and Managed from Greece

Abstract

Under the settled case law of the Greek Supreme Court (Areios Pagos), a foreign company whose central administration is located in Greece and which has not complied with Greek formation and disclosure formalities is treated as a general partnership, and its members become jointly and severally liable without limit for its debts. This article examines whether that sanction may be applied to a company validly incorporated in another Member State of the European Union. The analysis sets judgment 461/2025 of the Areios Pagos, which concerned a single-member limited liability company with its registered office in Germany and its management in Ioannina, against the case law of the Court of Justice of the European Union on freedom of establishment and on the application of EU law by national courts of their own motion. It is argued that freedom of establishment protects a company of another Member State irrespective of whether it carries on any activity in its State of incorporation. An automatic reclassification as a general partnership amounts to a general presumption of abuse, which the Court of Justice regards as disproportionate, while a case-by-case assessment of abuse remains permissible. The facts that triggered freedom of establishment were already set out in the claimant's own pleading, so that the principle *iura novit curia* sufficed for its application. For members and creditors alike, liability turns on proof of abuse in the individual case.

Keywords: freedom of establishment, Articles 49 and 54 TFEU, recognition of foreign companies, central administration, members' liability, general partnership, Greek Supreme Court (Areios Pagos)

Εισαγωγή

Η ΑΠ 461/2025 εκδόθηκε επί αγωγής εργαζομένου. Κατά το ιστορικό της αγωγής, μία από τις εργοδότες ήταν μονοπρόσωπη εταιρεία περιορισμένης ευθύνης που συστάθηκε με συμβολαιογραφικό έγγραφο, με καταστατική έδρα τη Νυρεμβέργη και πραγματική διοίκηση στα Ιωάννινα, χωρίς να τηρηθούν οι ελληνικές διατυπώσεις δημοσιότητας.¹ Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι, με βάση το συγκεκριμένο ιστορικό, ο μοναδικός εταίρος της ευθύνεται απεριόριστα ως εταίρος ομόρρυθμης εταιρείας εν τοις πράγμασι. Η απόφαση δεν αναφέρεται στο ενωσιακό δίκαιο.

Εν πρώτοις, εταιρεία με τα χαρακτηριστικά αυτά εμπίπτει, κατ' αρχήν, στα άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ, που παρέχουν ελευθερία εγκατάστασης στις εταιρείες που συστάθηκαν σύμφωνα με τη νομοθεσία κράτους μέλους και έχουν εντός της Ένωσης την καταστατική έδρα, την κεντρική διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους.² Το ερώτημα είναι αν ο Έλληνας δικαστής μπορεί να εφαρμόσει την κύρωση της ομόρρυθμης εταιρείας εν τοις πράγμασι, σε εταιρεία νομίμως συσταθείσα σε άλλο κράτος μέλος και αν οφείλει να λάβει υπόψη την ελευθερία εγκατάστασης αυτεπαγγέλτως.

Υποστηρίζεται ότι η ελευθερία εγκατάστασης αποκλείει την αυτόματη εφαρμογή της κύρωσης σε εταιρεία κράτους μέλους, ανεξάρτητα από τον τόπο όπου ασκεί τη δραστηριότητά της. Στον εθνικό δικαστή απομένει μόνο ο έλεγχος κατάχρησης κατά περίπτωση. Όταν τα περιστατικά της νόμιμης σύστασης σε άλλο κράτος μέλος περιέχονται ήδη στη δικογραφία, ο δικαστής οφείλει να εφαρμόσει τα άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ αυτεπαγγέλτως.

I. Η θεωρία της πραγματικής έδρας και η ομόρρυθμη εταιρεία «εν τοις πράγμασι»

A. Το άρθρο 10 ΑΚ και η κύρωση

Κατά το άρθρο 10 ΑΚ η ικανότητα του νομικού προσώπου ρυθμίζεται από το δίκαιο της έδρας του. Ο Άρειος Πάγος ερμηνεύει την έδρα ως πραγματική, δηλαδή ως τον τόπο όπου είναι εγκατεστημένα τα όργανα διοίκησης και λαμβάνονται οι βασικές αποφάσεις για τη λειτουργία του νομικού προσώπου.³ Επομένως, εταιρεία της οποίας τα όργανα λειτουργούν στην Ελλάδα, διέπεται από το ελληνικό δίκαιο ως προς τη σύσταση και την ικανότητα δικαίου, ακόμη και αν το καταστατικό της ορίζει έδρα στην αλλοδαπή. Όταν η εταιρεία αυτή δεν τήρησε τις ελληνικές διατυπώσεις σύστασης και δημοσιότητας, η νομολογία την κρίνει άκυρη και την αντιμετωπίζει ως ομόρρυθμη εταιρεία εν τοις πράγμασι. Οι εταίροι της ευθύνονται απεριόριστα και εις ολόκληρον κατά τα άρθρα 249 παρ. 1, 251 παρ. 3 και 258 παρ. 3 Ν 4072/2012.⁴

Η ΑΠ 461/2025 εφάρμοσε τον κανόνα κατά τον έλεγχο της νομικής βασιμότητας της αγωγής. Το Εφετείο, εφαρμόζοντας το άρθρο 9 Ν 3190/1955, είχε απορρίψει την αγωγή κατά του μοναδικού εταίρου ως μη νόμιμη, επειδή κατά την αγωγή ήταν παρένθετο πρόσωπο χωρίς ανάμειξη στη διαχείριση. Ο Άρειος Πάγος δέχθηκε ότι ο εταίρος ευθύνεται «με μόνη την ιδιότητά του ως μοναδικού εταίρου αυτής ακόμα και αν δεν είχε τη διαχείριση αυτής», αναίρεσε την απόφαση ως προς αυτόν και ανέπεμψε την υπόθεση στο ίδιο Εφετείο.⁵

B. Οι εξαιρέσεις από τον κανόνα

Η πρώτη ρητή νομοθετική εξαίρεση αφορά τις ναυτιλιακές εταιρείες. Κατά το άρθρο 1 παρ. 1 Ν 791/1978, όπως ισχύει από 1.1.2020, οι ναυτιλιακές εταιρείες που συστάθηκαν κατά αλλοδαπό δίκαιο και πληρούν τις προϋποθέσεις του νόμου διέπονται ως προς τη σύσταση και την ικανότητα δικαίου

¹ ΑΠ 461/2025 (ιστορικό της αγωγής, όπως παρατίθεται στην κρίση επί του δεύτερου λόγου αναίρεσης).

² αρ. 49 και 54 ΣΛΕΕ.

³ αρ. 10 ΑΚ; ΑΠ 664/2024 (μείζων σκέψη επί του αρ. 10 ΑΚ).

⁴ αρ. 249 παρ. 1, 251 παρ. 3 και 258 παρ. 3 Ν 4072/2012 (ΦΕΚ Α' 86/11.4.2012); ΑΠ 664/2024 (n 3) (μείζων σκέψη επί του αρ. 10 ΑΚ); ΑΠ 461/2025 (n 1) (κρίση επί του δεύτερου λόγου αναίρεσης).

⁵ ΑΠ 461/2025 (n 1) (κρίση επί του δεύτερου λόγου αναίρεσης και διατακτικό); αρ. 9 Ν 3190/1955 (ΦΕΚ Α' 91/1955), όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο; αρ. 580 παρ. 3 ΚΠολΔ.

από το δίκαιο της καταστατικής τους έδρας, «ανεξάρτητα από τον τόπο από τον οποίο διευθύνονται».⁶ Επομένως, η εξαίρεση καλύπτει ακριβώς την εταιρεία που διοικείται από την Ελλάδα. Στην ΑΠ 664/2024 πλοιοκτήτρια εταιρεία των Νήσων Μάρσαλ, της οποίας το πλοίο υπό ξένη σημαία διαχειριζόταν άλλη εταιρεία εγκατεστημένη στην Ελλάδα κατά τον ΑΝ 89/1967, υπήχθη από το Εφετείο στο δίκαιο της καταστατικής της έδρας. Ο Άρειος Πάγος απέρριψε τον λόγο αναίρεσης που υποστήριζε την αντιμετώπισή της ως ομόρρυθμης εταιρείας εν τοις πράγμασι.⁷

Η δεύτερη εξαίρεση πηγάζει από το ενωσιακό δίκαιο και απαντάται στη νομολογία των πρωτοδικείων. Κατά το Μονομελές Πρωτοδικείο Πειραιώς, η κύρωση της ομόρρυθμης εταιρείας εν τοις πράγμασι δεν ισχύει για εταιρείες που συστάθηκαν σύμφωνα με τη νομοθεσία κράτους μέλους και έχουν εκεί την καταστατική τους έδρα, με παραπομπή στις αποφάσεις Centros και Überseering. Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών δέχθηκε ότι οι κυπριακές εταιρείες που ιδρύθηκαν νόμιμα απολαμβάνουν κατ' αρχήν αναγνώριση της νομικής τους προσωπικότητας και της ικανότητας δικαίου και διαδίκου, ανεξάρτητα από τις επιταγές του δικαίου της πραγματικής τους έδρας.⁸ Οι ΑΠ 664/2024 και 461/2025 διατυπώνουν τον κανόνα του άρθρου 10 ΑΚ μόνο με την εξαίρεση του Ν 791/1978.

II. Η ελευθερία εγκατάστασης ως όριο της κύρωσης

A. Αναγνώριση ανεξάρτητα από τη δραστηριότητα στο κράτος σύστασης

Στην υπόθεση Centros το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) έκρινε ότι η ελευθερία εγκατάστασης καλύπτει και την εταιρεία που συστάθηκε σε ένα κράτος μέλος μόνο για να εγκατασταθεί σε άλλο, όπου ασκεί το κύριο μέρος ή το σύνολο της δραστηριότητάς της. Έκρινε επίσης ότι η επιλογή του λιγότερο αυστηρού εταιρικού δικαίου δεν συνιστά αυτή καθαυτή κατάχρηση.⁹ Επιπροσθέτως, στην υπόθεση Überseering έκρινε ότι το κράτος υποδοχής οφείλει να αναγνωρίζει την ικανότητα δικαίου και την ικανότητα διαδίκου που έχει η εταιρεία κατά το δίκαιο του κράτους σύστασης, ακόμη και όταν κατά το δικό του δίκαιο θεωρείται ότι μετέφερε σε αυτό την πραγματική της έδρα.¹⁰

Στην Inspire Art το ΔΕΕ έκρινε ότι το κράτος υποδοχής δεν μπορεί να εξαρτήσει την εγκατάσταση τέτοιας εταιρείας από τους εθνικούς κανόνες για το ελάχιστο κεφάλαιο και για την ευθύνη των μελών του διευθυντικού οργάνου. Οι λόγοι για τους οποίους η εταιρεία συστάθηκε στο πρώτο κράτος μέλος και η άσκηση της δραστηριότητάς της αποκλειστικά ή σχεδόν αποκλειστικά στο κράτος εγκατάστασης δεν αναιρούν το δικαίωμά της, εκτός αν σε συγκεκριμένη περίπτωση αποδειχθεί κατάχρηση.¹¹ Η Polbud επιβεβαίωσε τις θέσεις αυτές και δέχθηκε ότι η ελευθερία εγκατάστασης καλύπτει και τη διασυννοριακή μετατροπή χωρίς μεταφορά της πραγματικής έδρας.¹² Η Edil Work 2 τις εφάρμοσε σε εταιρεία λουξεμβουργιανού δικαίου με μοναδικό περιουσιακό στοιχείο ένα κάστρο στην Ιταλία και έκρινε ότι οι πράξεις διαχείρισής της εμπίπτουν στην ελευθερία εγκατάστασης.¹³

Ωστόσο, το ΔΕΕ δεν έχει κηρύξει τη θεωρία της πραγματικής έδρας ασύμβατη με το ενωσιακό δίκαιο. Ελλείψει εναρμόνισης, κάθε κράτος μέλος ορίζει το συνδυαστικό στοιχείο του εφαρμοστέου δικαίου, ενώ το άρθρο 54 ΣΛΕΕ αποδίδει την ίδια βαρύτητα στην καταστατική έδρα, στην κεντρική διοίκηση και στην κύρια εγκατάσταση.¹⁴ Ο Meeusen σημειώνει ότι καμία από τις δύο θεωρίες δεν είναι καθ' αυτή ασύμβατη με το ενωσιακό δίκαιο και ότι οι εταιρείες που συστάθηκαν σε άλλο κράτος μέλος πρέπει να αναγνωρίζονται ανεξάρτητα από τη σύνδεσή τους με το κράτος υποδοχής.¹⁵ Επομένως, σε εταιρεία

⁶ αρ. 1 παρ. 1 Ν 791/1978 (ΦΕΚ Α' 109/6.7.1978), όπως αντικαταστάθηκε με το αρ. 61 παρ. 3 Ν 4646/2019 (ΦΕΚ Α' 201/12.12.2019).

⁷ ΑΠ 664/2024 (n 3) (κρίση επί του δεύτερου λόγου αναίρεσης και διατακτικό).

⁸ ΠΠρΑθ 1738/2012; ΜΠρΠειρ 3410/2018; ΜΠρΠειρ 4109/2019.

⁹ Centros (C-212/97) EU:C:1999:126, σκ. 17 και 27.

¹⁰ Überseering (C-208/00) EU:C:2002:632 (διατακτικό).

¹¹ Inspire Art (C-167/01) EU:C:2003:512 (διατακτικό, σημείο 2).

¹² Polbud (C-106/16) EU:C:2017:804, σκ. 38, 40 και 44.

¹³ Edil Work 2 και S.T. (C-276/22) EU:C:2024:348, σκ. 13 και 27-28.

¹⁴ Edil Work 2 (n 13), σκ. 26; Polbud (n 12), σκ. 34.

¹⁵ βλ. Meeusen J, 'Edil Work 2: the ECJ confirms its settled case law on the impact of the freedom of establishment in the EU on the Member States' corporate conflict of laws' (GEDIP, 2024) <https://gedip-egpil.eu/en/2024/edil-work-2-the-ecj-confi>

άλλου κράτους μέλους, η θεωρία της πραγματικής έδρας εφαρμόζεται μόνο στο μέτρο που δικαιολογείται ο περιορισμός που επιφέρει.

B. Αναλογικότητα και έλεγχος κατάχρησης κατά περίπτωση

Η αντιμετώπιση εταιρείας άλλου κράτους μέλους ως ομόρρυθμης εταιρείας εν τοις πράγμασι συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκατάστασης. Τούτο διότι αφαιρεί από την εταιρεία τον τύπο με τον οποίο συστάθηκε και επιβάλλει στους εταίρους κεφαλαιουχικής εταιρείας απεριόριστη ευθύνη. Κατά την Edil Work 2, περιορισμός της ελευθερίας εγκατάστασης επιτρέπεται μόνο για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, εφόσον το μέτρο είναι κατάλληλο και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο.¹⁶

Η προστασία των πιστωτών, των μειοψηφούντων εταίρων και των εργαζομένων αναγνωρίζεται ως επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος.¹⁷ Στην ΑΠ 461/2025 ο δανειστής ήταν εργαζόμενος, οπότε ο σκοπός της κύρωσης εμπίπτει, κατ' αρχήν, σε τέτοιο λόγο. Κατά την Edil Work 2 η γενική υπαγωγή στο δίκαιο του κράτους δραστηριότητας απέτυχε στον έλεγχο αναλογικότητας, επειδή δεν επέτρεπε να εξακριβωθεί αν στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει πράγματι κίνδυνος για τα προστατευόμενα συμφέροντα. Το ΔΕΕ πρόσθεσε ότι η άσκηση του κύριου μέρους της δραστηριότητας σε άλλο κράτος μέλος δεν μπορεί να θεμελιώσει γενικό τεκμήριο απάτης και ότι ρύθμιση που επιβάλλει συστηματικά το δίκαιο του κράτους δραστηριότητας ισοδυναμεί με τέτοιο τεκμήριο και είναι δυσανάλογη.¹⁸

Η ελληνική κύρωση παρουσιάζει τα ίδια χαρακτηριστικά σε εντονότερο βαθμό. Ενεργοποιείται από δύο στοιχεία, τη διοίκηση από την Ελλάδα και τη μη τήρηση των ελληνικών διατυπώσεων, χωρίς να ερευνά τους κινδύνους για τους πιστωτές και χωρίς συνεκτίμηση του δικαίου σύστασης. Καταλαμβάνει και τον εταίρο που, όπως στην ΑΠ 461/2025, δεν ασκούσε διαχείριση. Κατά τη γνώμη του υπογράφοντος, η αυτόματη εφαρμογή της σε εταιρεία άλλου κράτους μέλους ισοδυναμεί με το γενικό τεκμήριο κατάχρησης που η Polbud και η Edil Work 2 κρίνουν δυσανάλογο.

Επιτρεπτός μένει ο έλεγχος κατάχρησης στη συγκεκριμένη υπόθεση. Κατά την Centros, το κράτος υποδοχής μπορεί να λάβει μέτρα πρόληψης ή πάταξης της απάτης και έναντι των εταίρων που αποδεδειγμένα επιδιώκουν με τη σύσταση να αποφύγουν τις υποχρεώσεις τους προς πιστωτές εγκατεστημένους στο έδαφός του.¹⁹ Στην ΑΠ 461/2025 η αγωγή ιστορούσε ότι πραγματικός διαχειριστής όλων των εταιρειών ήταν άλλο πρόσωπο, που χρησιμοποιούσε καταχρηστικά τη νομική τους προσωπικότητα για να αποφύγει την προσωπική του ευθύνη.²⁰ Τέτοια, ακριβώς, περιστατικά ανήκουν στον έλεγχο κατάχρησης κατά περίπτωση που επιτρέπει το ενωσιακό δίκαιο.

III. Αυτεπάγγελτη εφαρμογή και ΑΠ 461/2025

A. Το ενωσιακό και το αλλοδαπό δίκαιο

Κατά το άρθρο 28 παρ. 1 Σ οι κυρωμένες διεθνείς συμβάσεις υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου. Κατά την απόφαση Simmenthal ο εθνικός δικαστής εφαρμόζει το ενωσιακό δίκαιο και αφήνει ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη εθνική διάταξη με δική του πρωτοβουλία.²¹ Η ίδια η ΑΠ 461/2025 διατυπώνει την αρχή *iura novit curia*: η υπαγωγή των ιστορούμενων περιστατικών σε συγκεκριμένη διάταξη δεν δεσμεύει το δικαστήριο, «το οποίο αυτεπαγγέλτως εφαρμόζει το νόμο». Κατά το άρθρο 337 ΚΠολΔ ο δικαστής λαμβάνει επίσης υπόψη αυτεπαγγέλτως και χωρίς απόδειξη το αλλοδαπό δίκαιο, επομένως και το δίκαιο του κράτους σύστασης.²²

rms-its-settled-case-law-on-the-impact-of-the-freedom-of-establishment-in-the-eu-on-the-member-states-corporate-conflict-of-laws-j-meeusen/ προσπελάστηκε 29 Σεπτεμβρίου 2026.

¹⁶ Edil Work 2 (n 13), σκ. 30-32 και 36.

¹⁷ Edil Work 2 (n 13), σκ. 39-40; Polbud (n 12), σκ. 54.

¹⁸ Edil Work 2 (n 13), σκ. 42-43 και 48-49; βλ. επίσης Polbud (n 12), σκ. 63-64 (κρίνοντας δυσανάλογη γενική υποχρέωση εκκαθάρισης ως γενικό τεκμήριο κατάχρησης).

¹⁹ Centros (n 9), σκ. 38.

²⁰ ΑΠ 461/2025 (n 1) (ιστορικό της αγωγής).

²¹ αρ. 28 παρ. 1 Σ; Simmenthal (106/77) EU:C:1978:49.

²² ΑΠ 461/2025 (n 1) (μειζων σκέψη επί του αρ. 216 ΚΠολΔ και κρίση επί του δεύτερου λόγου αναίρεσης); αρ. 337 ΚΠολΔ.

B. Το όριο των πραγματικών περιστατικών

Η αυτεπάγγελτη εφαρμογή του δικαίου περιορίζεται στα πραγματικά περιστατικά που έθεσαν οι διάδικοι. Κατά την *van Schijndel* το ενωσιακό δίκαιο δεν υποχρεώνει τον εθνικό δικαστή να εξετάσει αυτεπαγγέλτως ισχυρισμό από το ενωσιακό δίκαιο, όταν η εξέταση θα τον ανάγκαζε να εγκαταλείψει την ουδετερότητά του, να εξέλθει από τα όρια της διαφοράς και να στηριχθεί σε περιστατικά διαφορετικά από εκείνα στα οποία στήριξε το αίτημά του ο διάδικος που έχει συμφέρον από την εφαρμογή του. Στην ελληνική πολιτική δίκη το ίδιο όριο εκφράζει η αρχή διαθέσεως του άρθρου 106 ΚΠολΔ.²³

Το όριο, όμως, ξεπερνάται όταν εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά αδύνατη κάθε εξέταση. Στην *Peterbroeck*, που αφορούσε ισχυρισμό από την ελευθερία εγκατάστασης προβληθέντα για πρώτη φορά ενώπιον εφετείου, το ΔΕΕ απέκλεισε την εφαρμογή προθεσμίας που εμπόδιζε την εξέτασή του, επειδή το εφετείο ήταν το πρώτο δικαστήριο που μπορούσε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα, κανένα μεταγενέστερο δικαστήριο δεν μπορούσε να εξετάσει το ζήτημα και ο φραγμός δεν δικαιολογούνταν από την ασφάλεια δικαίου ή από την ομαλή διεξαγωγή της δίκης.²⁴ Εξάλλου, κατά τη *van der Weerd*, κάθε δικονομικός κανόνας κρίνεται με βάση τη θέση του στη διαδικασία ως σύνολο. Όταν οι διάδικοι είχαν πράγματι τη δυνατότητα να προβάλουν τον ισχυρισμό, η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν επιβάλλει αυτεπάγγελτη εξέταση, ανεξάρτητα από τη σημασία της διάταξης.²⁵

Γ. Η ΑΠ 461/2025 και η αναπομπή

Στην ΑΠ 461/2025 τα περιστατικά που ενεργοποιούν την ελευθερία εγκατάστασης, δηλαδή η σύσταση της εταιρείας με συμβολαιογραφικό έγγραφο και η καταστατική της έδρα στη Νυρεμβέργη, περιέχονταν στο ιστορικό της ίδιας της αγωγής, το οποίο ο Άρειος Πάγος παραθέτει και υπάγει. Η *van Schijndel* αναφέρεται στα περιστατικά του διαδίκου που έχει συμφέρον από τον ενωσιακό κανόνα, δηλαδή εν προκειμένω, του εναγόμενου εταιρίου. Στον έλεγχο της νομικής βασιμότητας ο δικαστής κρίνει, όμως, αποκλειστικά με βάση το ιστορικό της αγωγής, οπότε η εφαρμογή των άρθρων 49 και 54 ΣΛΕΕ έμεινε εντός των ορίων της διαφοράς και στηριζόταν σε περιστατικά που βρίσκονταν ήδη στη δικογραφία. Ο Άρειος Πάγος υπήγαγε το ίδιο ιστορικό στα άρθρα 10 ΑΚ και 249, 251 και 258 Ν 4072/2012, επικαλούμενος την αρχή *iura novit curia*. Κατά τη γνώμη του υπογράφοντος, η ίδια αρχή κάλυπτε και τα άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ.

Η υπόθεση αναπέμφθηκε στο Εφετείο, το οποίο κατά το άρθρο 580 παρ. 4 ΚΠολΔ δεσμεύεται από τα νομικά ζητήματα που έλυσε ο Άρειος Πάγος. Κατά την *Elchinov* το ενωσιακό δίκαιο αντιτίθεται στη δέσμευση αυτή, όταν το δικαστήριο της παραπομπής κρίνει, με βάση την ερμηνεία που έδωσε το ΔΕΕ σε δικό του προδικαστικό ερώτημα, ότι οι νομικές εκτιμήσεις του ανώτερου δικαστηρίου δεν συμφωνούν με το ενωσιακό δίκαιο.²⁶

IV. Τυπολογία και πρακτικές προεκτάσεις

Η εταιρεία που συστάθηκε νόμιμα σε κράτος μέλος και έχει εκεί την καταστατική της έδρα αναγνωρίζεται στην Ελλάδα με τον τύπο και την ικανότητα που της δίνει το δίκαιο σύστασης, ακόμη και όταν υπάρχει στο κράτος αυτό μόνο τυπικά. Η έλλειψη δραστηριότητας εκεί μπορεί να συνεκτιμηθεί στον έλεγχο κατάχρησης κατά περίπτωση, δεν αρκεί όμως από μόνη της για τη θεμελίωση κατάχρησης.²⁷

Η εταιρεία τρίτης χώρας κρίνεται κατά κανόνα κατά το άρθρο 10 ΑΚ, με την εξαίρεση του Ν 791/1978 για τις ναυτιλιακές εταιρείες, ενώ ο τόπος της πραγματικής έδρας είναι ζήτημα πραγματικό. Στην ΑΠ 1872/2024 ο Άρειος Πάγος έκρινε αναιρετικά ανέλεγκτη την παραδοχή του Εφετείου ότι ανώνυμη εταιρεία του Παναμά, που διοικούνταν από τριμελές διοικητικό συμβούλιο, δεν είχε πραγματική έδρα

²³ *van Schijndel και van Veen* (C-430/93 και C-431/93) EU:C:1995:441, σκ. 20-22; αρ. 106 ΚΠολΔ.

²⁴ *Peterbroeck* (C-312/93) EU:C:1995:437, σκ. 5 και 14-20.

²⁵ *van der Weerd* κ.λπ. (C-222/05 έως C-225/05) EU:C:2007:318, σκ. 33 και 41.

²⁶ αρ. 580 παρ. 4 ΚΠολΔ; *Elchinov* (C-173/09) EU:C:2010:581, σκ. 27 και 30-32.

²⁷ *Inspire Art* (n 11) (διατακτικό, σημείο 2); *Edil Work 2* (n 13), σκ. 47-48.

στην Ελλάδα.²⁸

Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται οι εταιρείες του Ηνωμένου Βασιλείου από τη λήξη, στις 31 Δεκεμβρίου 2020, της μεταβατικής περιόδου της Συμφωνίας Αποχώρησης, κατά την οποία το ενωσιακό δίκαιο εξακολουθούσε να εφαρμόζεται για το Ηνωμένο Βασίλειο.²⁹

Για τον δανειστή εταιρείας άλλου κράτους μέλους, η απεριόριστη ευθύνη του εταίρου προϋποθέτει παράθεση και απόδειξη συγκεκριμένης κατάχρησης. Για τον εταίρο, κρίσιμα στοιχεία είναι η νόμιμη σύσταση και η καταστατική έδρα σε κράτος μέλος, τα οποία ο δικαστής λαμβάνει υπόψη αυτεπαγγέλτως όταν προκύπτουν από τη δικογραφία.

Συμπέρασμα

Η κύρωση της ομόρρυθμης εταιρείας εν τοις πράγμασι διατηρεί την εφαρμογή της για τις εταιρείες τρίτων χωρών. Για την εταιρεία άλλου κράτους μέλους, η νομολογία του ΔΕΕ από την Centros έως την Edil Work 2 επιβάλλει αναγνώριση ανεξάρτητα από τον τόπο της δραστηριότητας και ανέχεται μόνο μέτρα που στηρίζονται σε συγκεκριμένο κίνδυνο ή σε αποδεδειγμένη κατάχρηση.

Η ΑΠ 461/2025 εφάρμοσε την κύρωση σε εταιρεία με καταστατική έδρα στη Γερμανία, ενώ τα περιστατικά της σύστασης περιέχονταν στο ιστορικό της αγωγής. Το δικάζον Εφετείο μπορεί, κατά την Elchinov, να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα παρά το άρθρο 580 παρ. 4 ΚΠολΔ.

Ανοιχτά μένουν τα κριτήρια με τα οποία ο δικαστής θα διακρίνει τη νόμιμη επιλογή εταιρικού δικαίου από την αποφυγή υποχρεώσεων προς τους πιστωτές. Οι αποφάσεις του Αρείου Πάγου που εξετάστηκαν δεν αναφέρονται στα άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ.

Η ΑΠ 461/2025 εντάσσεται, με τον τρόπο αυτό, στο ευρύτερο ζήτημα της προσαρμογής των εθνικών κανόνων σύγκρουσης στην υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισης των εταιρειών εντός της Ένωσης.

Πίνακες αναφορών

Νομοθεσία

αρ. 28 παρ. 1 Σ.

Αστικός Κώδικας, αρ. 10.

N 3190/1955 (ΦΕΚ Α' 91/1955).

AN 89/1967 (ΦΕΚ Α' 132/1.8.1967).

N 791/1978 (ΦΕΚ Α' 109/6.7.1978).

Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, αρ. 106, 337 και 580.

N 4072/2012 (ΦΕΚ Α' 86/11.4.2012).

N 4646/2019 (ΦΕΚ Α' 201/12.12.2019).

αρ. 49 και 54 ΣΛΕΕ.

Συμφωνία για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας [2020] ΕΕ L 29/7, αρ. 126 και 127.

Νομολογία

ΑΠ 664/2024.

ΑΠ 1872/2024.

ΑΠ 461/2025.

²⁸ ΑΠ 1872/2024 (κρίση επί του τρίτου και τέταρτου λόγου αναίρεσης).

²⁹ αρ. 126 και 127 παρ. 1 Συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας [2020] ΕΕ L 29/7.

ΠΠρΑθ 1738/2012.
ΜΠρΠερ 3410/2018.
ΜΠρΠερ 4109/2019.
Centros (C-212/97) EU:C:1999:126.
Edil Work 2 και S.T. (C-276/22) EU:C:2024:348.
Elchinov (C-173/09) EU:C:2010:581.
Inspire Art (C-167/01) EU:C:2003:512.
Peterbroeck (C-312/93) EU:C:1995:437.
Polbud (C-106/16) EU:C:2017:804.
Simmenthal (106/77) EU:C:1978:49.
Überseering (C-208/00) EU:C:2002:632.
van der Weerd κ.λπ. (C-222/05 έως C-225/05) EU:C:2007:318.
van Schijndel και van Veen (C-430/93 και C-431/93) EU:C:1995:441.

Βιβλιογραφία

Meeusen J, 'Edil Work 2: the ECJ confirms its settled case law on the impact of the freedom of establishment in the EU on the Member States' corporate conflict of laws' (GEDIP, 2024) <https://gedip-egpil.eu/en/2024/edil-work-2-the-ecj-confirms-its-settled-case-law-on-the-impact-of-the-freedom-of-establishment-in-the-eu-on-the-member-states-corporate-conflict-of-laws-j-meeusen/> προσπελάστηκε 29 Σεπτεμβρίου 2026.